

Foto: Anda van Riet

Steeds meer vervolgoopleidingen maken gebruik van taal- en communicatietrainers om de taal- en leesvaardigheid van hun studenten op niveau te brengen. Ook in het bedrijfsleven is de vraag groot naar taal- en leesvaardigheidstrainingen voor hoger opgeleiden. Trainster Marjolein Oudakker ervaart dagelijks dat het schoolvak Nederlands op sommige vlakken kansen laat liggen. Samen met docent Nederlands Ramon Groenendijk kijkt zij naar de mogelijkheden van kennisdeling voor het schoolvak Nederlands.

PRAKTISCH NEDERLANDS

Hoe docenten Nederlands kunnen profiteren van de bevindingen van taaltrainers

MARJOLEIN OUDAKKER & RAMON GROENENDIJK

In het curriculum voor Nederlands op havo en vwo wordt veel aandacht besteed aan leesvaardigheid. In het bedrijfsleven blijkt echter dat er nog altijd veel behoefte is aan extra 'scholing' op het gebied van leesvaardigheid. In de dagelijkse praktijk lijken de op school aangeleerde leesstrategieën niet voldoende. Mensen lijken bijvoorbeeld slecht efficiënt te kunnen lezen, een leesstrategie waarover taaltrainster Marjolein Oudakker zeer regelmatig trainingen verzorgt voor bedrijven en overheidsinstellingen.

Het taaltrainersvak is vooral gericht op mensen die extra training behoeven die al werkzaam zijn bij bedrijven. Binnen bedrijven krijgt Oudakker te maken met mensen van verschillende opleidingsniveaus. De laatste jaren is er ook een ontwikkeling op gang gekomen waarbij het vervolgonderwijs (wo en hbo) gebruikmaakt van taaltrainers. De taaltrainingen die het meest worden aangevraagd, wijzen op zaken waar het voortgezet onderwijs mogelijk niet voldoende steun heeft geboden. Een taaltrainer zou een docent Nederlands dus kunnen aangeven waar in het curriculum meer aandacht aan kan worden besteed, om de aansluiting met het bedrijfsleven en vervolgoopleidingen te verbeteren.

Aan de hand van het voorbeeld van efficiënt lezen en zakelijk schrijven worden in dit artikel de mogelijkheden onderzocht die het inzicht van een taaltrainster kan bieden voor het voortgezet onderwijs. Wat zijn de ervaringen van trainsters wat betreft de vraag naar het aan het schoolvak Nederlands gerelateerde cursussen?

Efficiënt lezen: nooit geleerd?

Tijdens hun schoolloopbaan krijgen leerlingen op het voortgezet onderwijs een flink aantal leesstrategieën aangeleerd, die uiteindelijk uitmonden in het eindexamen, waar ze een tekst met vragen krijgen voorgeschoteld. Vaak al in de brugklas worden strategieën als oriënterend, globaal en studerend lezen geïntroduceerd. Later volgen meestal nog zoekend, intensief en kritisch lezen. Een rijk scala aan manieren van lezen zou je zeggen. Toch schuiven veel hoger opgeleiden in het bedrijfsleven of in een ambtenaarsfunctie maar al te graag aan bij een cursus *Efficiënt lezen*.

Op de middelbare school leer je vooral woordelijk lezen. Als het zwart op wit staat, moet het immers wel van waarde zijn. Tot in detail lezen leerlingen boeken, teksten en artikelen. Toch is het echt niet altijd nodig om teksten woordelijk te lezen. Soms kan het zelfs tegen je werken: hoe meer details je weet over een onderwerp, hoe groter de kans dat je afdwaalt van waar het echt om gaat.

Wanneer je in het bedrijfsleven terecht komt, merk je het snel genoeg: tijd is geld. Bovendien wordt er door de gemiddelde werknemer (of ambtenaar) veel te uitgebreid geschreven. Je zult dan snel en efficiënt met je tijd en je leesbaar moeten kunnen omgaan. Veel mensen merken dan dat ze nooit hebben geleerd efficiënt te lezen. Teksten worden meestal woord voor woord van voor naar achter gelezen en vaak achteraf beseft je pas dat lang niet alles gelezen had hoeven worden. Kostbare tijd gaat zo verloren en de onnodige informatie bevuilt de kennis van de inhoud. Tijdens een training *Efficiënt lezen* leer je inzicht te krijgen in de opbouw en de structuur van een tekst. Deze helpen de lezer om

de tekst zelf aan te pakken in plaats van te wachten tot het interessant wordt. Veel teksten in het bedrijfsleven kennen namelijk dezelfde opbouw, niemand hoeft het wiel opnieuw uit te vinden. Als lezer kun je hier uitstekend gebruik van maken: je weet waar de waardevolle informatie te vinden is. Daarnaast leer je lezersdoel te koppelen aan een leesstrategie. Je hoeft namelijk niet iedere tekst op dezelfde manier te lezen. Niet van iedere tekst hoeft je de inhoud immers even goed te kennen. Er bestaat dan ook niet één perfecte leesstrategie. Het gaat erom dat je de juiste strategie op het juiste moment toe kunt passen.

Daarnaast moeten mensen leren dat ze veel sneller kunnen lezen dan ze denken. Een gemiddelde volwassene leest zo'n 250 tot 300 woorden per minuut. Met training kun je dit makkelijk verdrievoudigen.

Taaltrainingen

Een cursus *Efficiënt lezen* duurt gemiddeld vijf bijeenkomsten van drie uur. De cursus is zeer praktisch: mensen moeten vooral veel lezen. Iedere week krijgen ze een leestest: ze krijgen de tijd om een tekst te lezen en krijgen daarna een serie vragen voorgelegd. Daarnaast krijgen ze iedere week meer tips en technieken voorgeschoteld die hun meer inzicht geven in het leesproces en de opbouw van een tekst. Aan de hand van die tips is het de bedoeling dat ze iedere week sneller gaan lezen, zonder dat het begrip van de inhoud achteruitgaat. Dit kun je toetsen door middel van de leestest.

Een tip die veel bij deze trainingen wordt gegeven,

is het verminderen van de focuspunten. Je zult sneller over de tekst heen gaan, omdat je ogen minder vaak stil staan bij het lezen van de zinnen. Je focust nu niet meer op ieder woord, maar vooral op sleutelwoorden in de zin en leest de rest (vaak voorzetsels en dergelijke) niet. Dit kun je trainen door veel te oefenen.

Een andere tip is om niet telkens vooraan in een zin te beginnen met lezen, maar meer te blijven hangen in het midden van regels. Hierdoor kun je in een beduidend kortere tijd, toch teksten tot je nemen, omdat de afstand die je ogen afleggen veel korter wordt. Je kunt dit vergelijken met autorijden: je kijkt recht vooruit, maar je ziet wel van links en rechts auto's aankomen. Zo is het ook met zinnen: je kunt op het midden focussen, maar de woorden die links en rechts van het midden staan, neem je ook waar. De lay-out van krantenberichten is op deze manier van (efficiënt) lezen gebaseerd: doordat de regels zo smal zijn, kun je heel makkelijk van boven naar beneden lezen.

Bij veel mensen heeft het vooral met zelfvertrouwen te maken. Zodra ze een tekst krijgen, hebben ze het gevoel dat ze alles moeten lezen. Ze zijn veel te angstig iets te missen. Zo hebben ze het immers op school geleerd. Ze moeten leren loslaten de touwtjes in eigen handen te nemen en op zoek te gaan naar waar het in de tekst eigenlijk om gaat.

Tijdens de training wordt er van de SQ3R-methode uitgegaan. SQ3R staat voor: *Survey, Question, Read, Recite en Review*. In het reguliere onderwijs besteedt men aan de S en de Q vaak minder aandacht. Hoewel ze wel

Efficiënt lezen en dan vooral het sneller leren lezen is iets dat in het onderwijs praktisch zeer bruikbaar kan zijn voor leerlingen.

Toch wordt hier weinig tot geen aandacht aan besteed

leren oriënterend te lezen, lijken veel leerlingen de stap over te slaan als er niet expliciet naar gevraagd wordt. Leerlingen beginnen gewoon met lezen en maken daarna een samenvatting van de tekst. Zonde, want met de eerste twee stappen gaan de laatste drie stappen beter en sneller.

Kansen voor het vo

In de onderwijspraktijk van Groenendijk blijkt een aantal van de bovengenoemde zaken ook terug te keren, zoals bijvoorbeeld leesdoelen en leesstrategieën. Hoewel veel leergangen de kans laten liggen om deze twee begrippen aan elkaar te koppelen, leren leerlingen dit door oefening wel. Efficiënt lezen en dan vooral het sneller leren lezen is iets dat in het onderwijs praktisch zeer bruikbaar kan zijn voor leerlingen. Toch wordt hier weinig tot geen aandacht aan besteed. Deze leesstrategie zou in het verlengde gelegd kunnen worden van oriënterend en zoekend lezen.

Naast de inhoudelijke kant van de strategieën bestaat er echter ook een meer praktijkgerichte benadering, die juist in het onderwijs wat onderbelicht blijft.

Natuurlijk oefenen leerlingen met teksten en weten ze hoe een tekst studierend te lezen. Maar wat is nu het nut van een tekst oriënterend te lezen bij een leestoets of examen? En zoekend lezen? Hoe toets je dat? Deze meer praktijkgerichte manieren van lezen blijven op de achtergrond en juist deze strategieën vormen de basis van Oudakkers trainingen.

Praktische aanpak

De doelgroep waar taaltrainers mee te maken krijgen in de dagelijkse praktijk, is natuurlijk meestal wezenlijk anders dan de leerlingen die docenten iedere dag voor zich weten. Tegenover het verschil in de manier van benaderen van volwassen cursisten of puberende leerlingen staat wel een bindende factor: de facetten van de Nederlandse taal die centraal staan. Op dit moment lijkt de manier van aanbieden van de materie in de klas te ver van de manier van aanbieden bij een taaltraining te staan. Onderwijservaringen van Groenendijk wijzen erop dat de aanpak vooral theoretisch is in het voortgezet onderwijs. Juist een meer praktijkgerichte aanpak zou een docent Nederlands kunnen verrijken, en kan ervoor zorgen dat de theorie beter beklift bij leerlingen.

Een voorbeeld van een meer praktische aanpak: bij de trainingen *Efficiënt lezen* wordt vooral gebruikgemaakt van teksten die de cursisten ook daadwerkelijk voor hun werk moeten lezen. De cursus sluit dus direct aan bij hun dagelijkse praktijk. De cursisten zien direct het nut van de cursus in. Hierin liggen ook mogelijkheden voor het voortgezet onderwijs. Waarom kunnen leerlingen niet bij Nederlands teksten die ze voor een ander vak, bijvoorbeeld geschiedenis of aardrijkskunde, moeten leren, gebruiken om studierend te leren lezen? Of bij het voorbereiden van een werkstuk – bij het verzamelen van teksten. Hiervoor zijn de strategieën oriënterend en zoekend lezen uitermate nuttig. Leerlingen zien dan in waarvoor de leesstrategieën dienen. De taaië theorie wordt zo praktisch toepasbaar en zichtbaar nuttig: de leerlingen schieten er iets mee op. Natuurlijk hoeft dit niet de huidige leestoetsen te vervangen, maar als extra meer op de praktijkgerichte aanvulling kan een dergelijke invulling een grote meerwaarde hebben.

Mkaat neit uit

Vlgones een oznrdeek op een Eglnese uwinretsiet mkaat het neit uit in wlkee vloogdre de ltteers in een wrood saatt, het einge wat blegnairk is, is dat de eretse en de ltaatse ltteer op de jiuutse patals saatt. De rset van de ltteers mgoen wllikueirg gpletaast wdoren en je knut vrelvogens gwoeon lzeen wat er saatt. Dit kmot odmat we neit ekle ltteer op zcih lzeen maar het wrood als gheeel.

Dit tekstje wordt gebruikt bij trainingen *Efficiënt lezen* om aan te geven dat woordelijk (of zelfs letterlijk) lezen echt niet altijd nodig is om een tekst te begrijpen.

SQ3R

SURVEY – oriënterend lezen. Zorgen dat je inzicht krijgt in inhoud en structuur van een tekst.

QUESTION – voor jezelf vragen formuleren over de inhoud van de tekst.

READ – lezen maar ook op zoek gaan naar de antwoorden op de vragen die je in de vorige fase geformuleerd hebt.

RECITE – in eigen woorden opschrijven wat je nu eigenlijk gelezen hebt.

REVIEW – alles nogmaals bekijken en nagaan of al je vragen beantwoord zijn.

Bron: Francis Pleasant Robinson, *Effective study* (1960, 1971)

Leesstrategieën in het voortgezet onderwijs (vwo)

ZOEKEND LEZEN – via zoekend lezen bepaal je of een tekst bruikbaar is.

ORIËNTEREND LEZEN – door het lezen van de voorkeursplaatsen kun je het onderwerp van een tekst bepalen.

GLOBAL LEZEN – door de tekst helemaal door te lezen kun je de hoofdgedachte van de tekst bepalen.

INTENSIEF LEZEN – door de tekst zeer nauwkeurig te lezen, kun je bijvoorbeeld tekstverbanden aanwijzen en de tekst beter begrijpen.

STUDEREND LEZEN – door de tekst zeer nauwkeurig te lezen, kun je uiteindelijk hoofd- en bijzaken scheiden.

KRITISCH LEZEN – door te letten op publiek, belang, argumentatie en dergelijke, kun je de betrouwbaarheid van een tekst bepalen.

Bron: *Nieuw Nederlands V4*

De kern van goed schrijfonderwijs is wat een schrijver leert van de reactie van de lezers van zijn tekst – de feedback die de schrijver krijgt

Praktisch schrijfonderwijs

Op het gebied van schrijfonderwijs zijn er de afgelopen jaren een hoop ontwikkelingen geweest. Er is nog altijd veel animo voor Oudakkers trainingen *Schrijven van nota's en rapporten* en *Notuleren*. Veel mensen merken in de praktijk dat het erg moeilijk is om beknopt en gestructureerd te schrijven. Het blijkt lastig om doel- en doelgroepgericht een tekst op te stellen. Dit resulteert vaak in veel te lange en onleesbare teksten. Het is dus de andere kant van de medaille van de problemen met het lezen van zakelijke teksten. De koppeling van *lezen* en *schrijven* is uitermate belangrijk. Hetgeen receptief bij bijvoorbeeld efficiënt lezen wordt geleerd, is van enorm groot belang bij de productieve schrijftrainingen. Bij Oudakkers leestrainingen is dan ook altijd een onderdeel schrijven geïntegreerd. Als je efficiënt leert lezen, kun je immers ook een betere schrijver worden: je moet het receptieve productief in praktijk brengen als je een tekst schrijft. Je moet als goede schrijver in de schoenen van de lezer kunnen staan en vice versa.

Het is jammer dat in veel leergangen voor het vak Nederlands de onderdelen *lezen* en *schrijven* gescheiden zijn. De koppeling van deze onderdelen is uitermate belangrijk. De kern van goed schrijfonderwijs is wat een schrijver leert van de reactie van de lezers van zijn tekst – de feedback die de schrijver krijgt. Dit alleen al onderstreept het belang van de koppeling van de twee onderdelen.

In Oudakkers trainingen worden lezen en schrijven continu aan elkaar gekoppeld. Een voorbeeld: de deelnemers van een schrijftraining worden geconfronteerd met een slecht gestructureerde tekst, maar ook een tekst die qua onderwerp niet aansluit bij hun vakgebied en waarbij geen rekening is gehouden met een niet-specialistische doelgroep. Vervolgens wordt de deelnemers een aantal vragen voorgelegd over de opbouw, structuur, leesbaarheid en de inhoud van de tekst. Vaak blijkt dan dat de deelnemers het een slecht leesbare tekst vinden. Ze hebben geregeld ook niet veel van de inhoud begrepen. Toch hebben ze vaak niet door dat hun teksten geregeld ook zeer moeilijk leesbaar zijn: daarom zitten ze immers (verplicht of vrijwillig) bij de training! Daarna wordt er in groepjes aan de tekst gesleuteld om

de tekst beter leesbaar te maken en de volgende stap is om dat in hun eigen tekst te doen. Zo worden ze dus zeer letterlijk van lezer uiteindelijk weer schrijver (of herschrijver).

Ook in het onderwijs zou een dergelijke didactische aanpak ingevoerd kunnen worden. Deze directe koppeling van lezen en schrijven kan een leerling veel inzicht bieden in zijn eigen schrijfproces. Concreet zou een aanpak zoals Oudakker als voorbeeld geeft, heel goed gebruikt kunnen worden in het feedbackproces bij de door leerlingen geschreven teksten. Wanneer een schrijfpodricht wordt gegeven en de leerlingen hun teksten inleveren, zou de docent ervoor kunnen kiezen om niet zelf de rode pen te pakken, maar de leerlingen in groepen te verdelen. Vervolgens kan eenzelfde opzet gevolgd worden als die Oudakker volgt in haar training: de leerlingen lezen kritisch een aantal vreemde teksten (van andere leerlingen), geven vervolgens aan wat ze minder goed of onduidelijk vinden aan de teksten en gaan daarna met de kennis die ze door de lezing van de teksten hebben opgedaan, weer aan de gang met hun eigen tekst.

Conclusie

Taal- en communicatietrainers hebben goed zicht op de kansen die het voortgezet onderwijs laat liggen. Zij zijn degenen die in het 'leven na school' te maken krijgen met een nog altijd grote vraag naar scholing in praktische taalvaardigheid. Omdat ook het hoger onderwijs klaagt over de taalvaardigheid van hun nieuwe studenten, kan het voortgezet onderwijs een hoop opsteken van de inzichten die taaltrainers kunnen geven.

Hoewel de verschillen wat doelgroep betreft groot zijn, kan het onderwijs beter bij de arbeidsmarkt aansluiten door open te staan voor geluiden uit de trainingswereld en het bedrijfsleven.

Zullen in de toekomst taaltrainers op de middelbare school docenten Nederlands komen ondersteunen? Dat gaat wat ver. Wel kunnen docenten Nederlands hun lessen vaak meer praktijkgericht maken. Dan hebben leerlingen die na hun schoolloopbaan de arbeidsmarkt bestormen praktisch nog meer aan het vak Nederlands gehad. ■

nieuws

Kort maar krachtig

Apen houden het graag kort, zo blijkt uit een recente studie die door de BBC werd opgepikt. Wetenschappers namen het taalgebruik van een groep apen onder de loep en ontdekten dat de dieren veel vaker korte geluiden gebruiken dan lange.

Dit is een trekje dat de apen delen met mensen. Ook wij houden onze meest gebruikte woorden kort – denk bijvoorbeeld maar aan 'een', 'de' en 'of'. 'Dat is de "wet van de beknoptheid"', zegt de Britse vorser Stuart Semple, die meewerkte aan het onderzoek. 'Woorden die we veel gebruiken zijn heel kort, woorden die we bijna nooit gebruiken zijn veel langer. Dankzij deze wet blijven gesprekken meestal bondig, het principe komt terug in alle talen.'

De onderzoekers meenden dat de drang om 'het kort te houden' ook bij andere diersoorten bestond. Daarom bestudeerden ze een groep makaken die in Taiwan leven. Deze primaten hebben een repertoire van zo'n 35 verschillende klanken om iets duidelijk te maken. 'De geluiden die ze het vaakst gebruiken – om te grommen, elkaar te groeten of te troosten – zijn zeer kort. Kort maar krachtig, en zeer vergelijkbaar met een praatje slaan. Schreeuwen en jammeren, iets wat de dieren veel minder vaak doen, duurt veel langer. Zo winnen de dieren niet alleen tijd als ze communiceren, het zorgt er ook voor dat ze geen ongewilde aandacht van roofdieren trekken.'

De onderzoekers vermoeden dat deze ontdekking bij de apen een nieuw licht kan werpen op de oorsprong van de menselijke taal. In een volgende stap willen ze nagaan of ook andere dieren zo 'efficiënt' zijn in hun communicatie. *De Morgen*

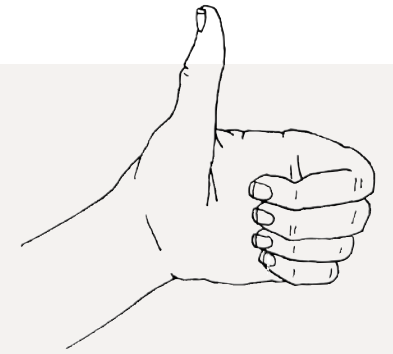
©Damien Weighill (2009) with kind permission of Blast Design Ltd and Conqueror

Het Fries als taalfamilie

Nederlanders zijn al een poosje bekend met het feit dat het Fries een aparte taal is. Maar volgens Eric Hoekstra, taalwetenschapper aan de Fryske Akademy, weten maar heel weinig mensen dat het Fries ook een taalfamilie is. Of dat het Fries vroeger in een veel groter deel van Nederland werd gesproken.

In 1996 werd het Fries door de Nederlandse overheid erkend als minderheidstaal binnen het Europees Verdrag voor Regionale Minderheidstalen. Daarmee kreeg het de status van zelfstandige taal, op het hoogste niveau van erkenning. In Nederland is alleen het Fries als zodanig erkend. Het Nedersaksisch en het Limburgs hebben een lagere erkenning.

Maar het Fries is niet alleen een taal, het heeft ook een eigen taalfamilie. Het Fries is namelijk verwant aan twee Friese minderheidstalen die in Duitsland worden gesproken, aldus taalwetenschapper Hoekstra. 'Behalve ons eigen Fries, zijn er nog twee talen die door de nationale overheden erkend zijn: het Saterfries en het Noordfries.' *Kennislink*

Denken doven in gebaren?

'Hoe ik denk? Dat is me nog nooit zo expliciet gevraagd', mailt de doofgeboren Joni Oyserman, docent Nederlandse Gebarentaal aan de Universiteit van Amsterdam. 'Het is wel een goede vraag. Ik heb het er met mijn dove collega's over gehad. Allemaal denken wij in zowel beelden, gebarentaal en in geschreven letters, afhankelijk van het onderwerp en de taal in de omgeving waarin we werken en leven. Als ik een wetenschappelijke verhandeling lees over onderzoeken die niet over gebarentalen gaan, dan denk ik in letters. Want het is in letters geschreven. Als ik erover zou denken in gebarentaal, dan moet ik dat in mijn hoofd gaan vertalen naar geschreven Nederlands. Dat kost me te veel tijd en energie.'

Zo lastig als het is voor een horende om zich voor te stellen hoe het is om in gebarentaal te denken, zo lastig is het ook voor doven om zich een voorstelling te maken van hoe het is om in klanken te denken. Of misschien wel lastiger. Anne Baker, psycholinguïst aan de Universiteit van Amsterdam gespecialiseerd in de Nederlandse Gebarentaal, kan het zich wél allebei voorstellen. Zij hoort en spreekt gesproken taal en is ook de Nederlandse gebarentaal machtig. Hoe denkt zij?

Baker stelt voorop dat het vaak helemaal niet duidelijk is in welke vorm mensen denken, of ze nu doof zijn of niet. 'Vaak bevinden we ons in een schemergebied waarin gevoelens en beelden de boventoon voeren. Als we ons meer bewust worden van gedachten, dan gieten we ze in een talige vorm.'

Of die talige vorm, zoals Baker het noemt, nu een gesproken taal is of een gebarentaal, dat maakt voor de gedachtegang niets uit. 'Dove mensen zitten cognitief niet anders in elkaar dan mensen die wel horen.' *De Standaard*